

תוכן עניינים

נושא	עמוד
מבוא	3
סקירת ספרות	4

מבוא

מדינת ישראל מתאפיינת בשיעור עיור גבוה במיוחד. למעלה מ-90% מהאוכלוסייה מתגוררת ביישובים עירוניים, מה שהופך אותה לאחת המדינות הכי צפופות בעולם. בדומה לשאר מדינות העולם בהן מתקיים עיור מוגבר, גם בישראל הערים הולכות וגדלות, ומנצלות שטחים רבים יותר. דבר זה בא לידי ביטוי בניצול לא יעיל של הקרקע, בפגיעה בעתודות השטחים הירוקים והחקלאים של המדינה, ובהגברת זיהום האוויר. ניצול מוגבר של משאבי הטבע, בשילוב עם הגברת זיהום האוויר עשוי להוביל לפגיעה ביכולת הקיום של הדורות הבאים, שיאלצו להתמודד עם בעיות אקולוגיות שונות ומחסור במשאבים כתוצאה מהתנהגות האדם בהווה.

גישת הקיימות, שזוכה לפופולאריות ולהשפעה גוברת על התכנון המרחבי הציבורי והעירוני, טוענת כי יש יחסי גומלין בין פעילותיו של האדם לסביבה האקולוגית בה הוא חי. על פי יש לנסות ולשמור על איזון בין האדם למערכת האקולוגי שבה אנו חיים, תוך בשילוב בין ניצול יעיל של המשאבים העומדים בפני האדם לתכנון והקמת תשתיות מתאימות. זאת, על מנת להבטיח את קיום הדורות הבאים.

בעבודתי זו, אבדוק כיצד מושפע התכנון העירוני הישראלי מרעיון הקיימות. זאת, באמצעות יישום התיאוריות שאציג במסגרת סקירת הספרות אל מול שינויים רגולטוריים ותשתיתיים הקשורים לקיימות, כפי שפורסמו בכלי התקשורת השונים.

שאלת מחקר: כיצד מושפע התכנון העירוני הישראלי מרעיון הקיימות המדגיש את השמירה על איכות הסביבה?

השערת מחקר: לגישת הקיימות השפעה הולכת וגוברת על התכנון העירוני בישראל, דבר הבא לידי ביטוי בתכנון עירוני יעיל יותר והקצאת משאבים רבים יותר לשמירה על הסביבה, הפחתת זיהום וניהול יעיל יותר של המשאבים השונים המשרתים את האדם.

סקירת ספרות

תופעת העיור

החל מסוף המאה השמונה עשרה, חווה העולם מגמת עיור מתמשכת, בה חלק גדול של האוכלוסייה מעתיק את מקום מגוריו מאזורים כפריים לערים גדולות המיושבות בצפיפות יחסית. תהליך זה שהחל באירופה והמשיך לאחר מכן ביבשת אמריקה, נמצא כיום בעיצומו ביבשת אסיה ובתחילתו ביבשת אפריקה. תהליך העיור הואץ במיוחד במחצית השנייה של המאה העשרים: על פי נתוני האו"ם, בשנת 1950, 70% מכלל אוכלוסיית העולם, חיה באזורים כפריים (קרי, 30% חיו בערים). נכון לשנת 2014, למעלה ממחצית אוכלוסיית העולם (כ- 54%) חיה בערים, והצפי הוא שעד שנת 2050, כ- 66% מאוכלוסיית העולם תגור בערים גדולות (רופא, 2015; The United Nations, 2014).

כחלק ממגמת העיור העולמית, הולכות הערים וגדלות. כך, למשל, לעומת 10 ערים בעולם שגודל אוכלוסייתן עלה על 10 מיליון תושבים בשנת 1990, נכון לשנת 2014 ישנן 28 ערים כאלו. העיר הגדולה בעולם, נכון לשנת 2014, היא טוקיו, בירת יפן, המונה יותר מ- 38 מיליון תושבים. בנוסף, עוברות הערים תהליך של התפשטות טריטוריאלית על חשבון שטחים חקלאיים ושטחים פתוחים. תהליך זה מאופיין בהתרוקנות מרכזי הערים מתושבים והפיכתם לשוממים, לטובת מעבר לפרברים מרווחים ונעימים יותר למחייה, תוך בניית בתים בצפיפות נמוכה וללא רצף בנייה. תופעה זו, המכונה "זחילה עירונית", נחשבת ללא יעילה כלכלית, ל"בזבזנית" בכל הקשור למשאב הקרקע ולכזו שמגבירה את זיהום האוויר בשל השימוש המוגבר במכוניות של מי שעובר לפאתי הערים (רופא, 2015; The United Nations, 2014; פרנקל ואשכנזי, 2005).

מגמות עיור במדינת ישראל

בשנות החמישים ובמחצית הראשונה של לשנות השישים, הושם הדגש על פיזור האוכלוסייה לפרפריות בדרומה ובצפונה של המדינה. זאת על מנת להבטיח את ריבונותה של המדינה על שטחים חדשים שהצטרפו לגבולותיה, ובמטרה לעמוד באתגר קליטת העלייה, תוך מתן מענה ליותר ממיליון עולים הזקוקים למגורים. ההחלטה לפזר את אוכלוסיית העולים נבעה בין היתר מן העובדה שערי המרכז לא היו מסוגלות לקלוט כמות עולים רבה בזמן קצר כל כך. כמו כן, ניסו המתכננים, בראשותו של אריה שרון, ליצור מרכזים עירוניים בדמות עיירות הפיתוח שיתנו שירותים עבור הישובים הכפריים והחקלאיים שסביבם. במקביל, שוכנו עולים חדשים בערים שננטשו על ידי הערבים כמו לוד ורמלה ובמושבות, שלאחר מכן גדלו והפכו לערים, כמו ראשון לציון ורחובות. יחד עם זאת, בשנים אלו הגישה הדומיננטית היתה הגישה הכפרית – חקלאית (אפרת, 2003).

החל מאמצע שנות השישים, החל בישראל תהליך עיור מכוון, שעיקרו הקמת ערים באופן יזום, כמו אשדוד, כרמיאל, ערד, וגם חריש. במסגרת תהליך זה עברה ישראל תהליך עיור אינטנסיבי, תוך התפשטות והתרחבות של הערים על חשבון השטחים החקלאיים והשטחים הפתוחים. במסגרת התהליך, הוקמו ערים בגדלים שונים: ערים מטרופוליטניות, המהוות מרכזת כלכלי, תעסוקתי ותרבותי, כמו ירושלים, תל אביב וחיפה, שמסביבן ערים קטנות יותר המשמשות כ"ערי שינה", כמו ערי הקריות סביב חיפה או בת ים, הרצליה ורמת השרון בסביבתה של תל אביב. נכון